

琵琶行

琵琶行并序

元和十年，予左遷九江郡司馬。明年秋，送客湓浦口，聞船中夜彈琵琶者，聽其音，錚錚然有京都聲；問其人，本長安倡女，嘗學琵琶於穆曹二善才。年長色衰，委身為賈人婦。遂命酒，使快彈數曲，曲罷憫然。自敘少小時歡樂事，今漂淪憔悴，轉徙於江湖間。予出官二年，恬然自安，感斯人言，是夕，始覺有遷謫意，因為長句歌以贈之，凡六百一十六言，命曰琵琶行。

潯陽江頭夜送客

楓葉荻花秋瑟瑟

主人下馬客在船

舉酒欲飲無管絃

醉不成歡慘將別

別時茫茫江浸月

忽聞水上琵琶聲

主人忘歸客不發

尋聲暗問彈者誰

琵琶聲停欲語遲

移船相近邀相見

添酒回燈重開宴

千呼萬喚始出來

猶抱琵琶半遮面

轉軸撥絃三兩聲

未成曲調先有情

絃絃掩抑聲聲思

似訴平生不得志

低眉信手續續彈

說盡心中無限事

輕攏慢撚抹復挑

初為霓裳後六么

大絃嘈嘈如急雨

小絃切切如私語

嘈嘈切切錯雜彈

大珠小珠落玉盤
間宮鶯語花底滑
幽咽泉流水下灘
水泉冷澀絃凝絕
凝絕不通聲漸歇
別有幽愁暗恨生
此時無聲勝有聲
銀瓶乍破水漿迸
鐵騎突出刀鎗鳴
曲終收撥當心畫
四絃一聲如裂帛
東船西舫悄無言
唯見江心秋月白
沈吟放撥插絃中
整頓衣裳起斂容
自言本是京城女
家在蝦蟆陵下住
十三學得琵琶成
名屬教坊第一部
曲罷曾教善才服
妝成每被秋娘妒
五陵年少爭纏頭
一曲紅綃不知數
鈿頭銀篦擊節碎
血色羅裙翻酒汙
今年歡笑復明年
秋月春風等閑度
弟走從軍阿姨死
暮去朝來顏色故
門前冷落車馬稀
老大嫁作商人婦
商人重利輕別離
前月浮梁買茶去
去來江口守空船

繞船月明江水寒
夜深忽夢少年事
夢啼妝淚紅闌干
我聞琵琶已嘆息
又聞此語重唧唧
同是天涯淪落人
相逢何必曾相識
我從去年辭帝京
謫居臥病潯陽城
潯陽地僻無音樂
終歲不聞絲竹聲
住近湓江地低濕
黃蘆苦竹繞宅生
其間旦暮聞何物
杜鵑啼血猿哀鳴
春江花朝秋月夜
往往取酒還獨傾
豈無山歌與村笛
嘔啞嘲哳難為聽
今夜聞君琵琶語
如聽仙樂耳暫明
莫辭更坐彈一曲
為君翻作琵琶行
感我此言良久立
卻坐促絃絃轉急
淒淒不似向前聲
滿座重聞皆掩泣
座中泣下誰最多
江州司馬青衫濕

Tỳ bà hành

Tự

Nguyên Hòa thập niên, dư tả thiên Cửu Giang quận Tư mã, minh niên thu tổng khách Bồn hồ khẩu, văn chu trung dạ đầu tỳ bà giả, thánh kỳ âm tranh tranh thiên, hữu kinh đô thanh. Văn kỳ nhân, bản Trường An xướng nữ, thường học tỳ bà vu Mục, Tào nhị thiện tài. Niên trưởng sắc suy, uỷ thân vi cổ

nhân phu. Toại mệnh tử, sử khoái đàn sỏ khúc khúc bãi, mẫn nhiên tự tự thiếu tiểu thời hoan lạc sự, kim phiêu luân tiêu tụy, chuyển tỉ vu giang hồ gian. Dư xuất quan nhĩ niên, điềm nhiên tự an, cảm từ nhân ngôn, thị tịch thi giác hữu thiên trích ý, tự vi trường cú ca dĩ tặng chi, phạm lục bách nhĩ thập ngôn, mệnh viết Tỳ bà hành.

Tầm dương giang đầu dạ tổng khách
Phong diệp dịch hoa thu sắt sắt
Chủ nhân há mã khách tại thuyền
Cử tửu dục ẩm vô quản huyền
Túy bất thành hoan, thâm tương biệt
Biệt thời mang mang giang tầm nguyệt
Hốt văn thủy thượng tỳ bà thanh
Chủ nhân vong qui, khách bất phát
Tầm thanh âm vẫn đàn giả thùy ?
Tỳ bà thanh đình dục ngũ trì
Di thuyền tương cận yêu tương kiến
Thiêm tửu hồi đẳng trùng khai yển
Thiên hô vạn hoán thủy xuất lai
Do bảo tỳ bà bán già diện
Chuyển trục bát huyền tam lưỡng thanh
Vị thành khúc điệu, tiên hữu tình
Huyền huyền yếm ức, thanh thanh tứ
Tự tổ bình sinh bất đắc chí
Đê mi tín thủ tục tục đàn
Thuyết tận tâm trung vô hạn sự
Khinh lung mạn nhiên mặt phục khiêu
Sơ vi " Nghê thường", hậu "Lục yêu"
Đại huyền tào tào như cấp vũ
Tiểu huyền thiết thiết như tư ngữ
Tao tao thiết thiết thác tạp đàn
Đại châu tiểu châu lạc ngọc bàn
Gian quan oanh ngữ hoa để hoạt
U yết tuyền lưu thủy hạ than
Thủy tuyền lãnh sáp huyền ngưng tuyết
Ngưng tuyết bất thông thanh tạm yết
Biệt hữu u sâu ám hận sinh
Thử thời vô thanh thắng hữu thanh
Ngân bình sạ phá thủy tương bình
Thiết kỵ đột xuất đao thương minh
Khúc chung thu bát đương tâm hoạch
Tứ huyền nhất thanh như liệt bạch
Đông thuyền tây phảng tiếu vô ngôn
Duy kiến giang tâm thu nguyệt bạch
Trầm ngâm phóng bát sáp huyền trung
Chỉnh đồn y thường khởi liễm dung
Tự ngôn: " Bản thị kinh thành nữ
"Gia tại Hà mô lăng hạ trú
"Thập tam học đắc tỳ bà thành
"Danh thuộc giáo phường đệ nhất bộ
"Khúc bãi tăng giao Thiện tài phục
"Trang thành mỗi bị Thu nương đó

"Ngũ Lãng niên thiếu tranh triền đầu
"Nhất khúc hồng tiêu bất tri số
"Điền đầu ngân tì kích tiết toái
"Huyết sắc la quần phiên tửu ó
"Kim niên hoan tiểu phục minh niên
"Thu nguyệt xuân phong đẳng nhân độ
"Đệ tẩu tông quân, a di tử
"Mộ khứ triều lai nhan sắc cổ
"Môn tiền lãnh lạc xa mã hi
"Lão đại giá tác thương nhân phụ
"Thương nhân trọng lợi, khinh biệt ly
"Tiền nguyệt Phù Lương mãi trà khứ
"Khứ lại giang khẩu thủ không thuyền
"Nhiều thuyền nguyệt minh giang thủy hàn
"Dạ thâm hốt mộng thiếu niên sự
"Mộng đề trang lệ hồng lan can "
Ngã văn tỳ bà dĩ thán tức
Hựu văn thử ngữ trùng tức tức
Đồng thị thiên nhai luân lạc nhân
Tương phùng hà tất tăng tương thức
"Ngã tông khứ niên từ đề kinh
"Trích cư ngoạ bệnh Tâm Dương thành
"Tâm Dương địa tịch vô âm nhạc
"Chung tuế bất văn ty trúc thanh
"Trú cận Bồn Giang địa đề thấp
"Hoàng lô khổ trúc nhiều trạch sinh
"Kỳ gian đản mộ văn hà vật
"Đỗ quyên đề huyết viên ai minh
"Xuân giang hoa triều thu nguyệt dạ
"Vãng vãng thủ tửu hoàn độc khuynh
"Khởi vô sơn ca dữ thôn địch
"Ấu á trào triết nan vì thính
"Kim dạ văn quân Tỳ bà ngữ
"Như thính tiên nhạc nhĩ tạm minh
"Mạc từ cánh tọa đàn nhất khúc
"Vị quân phiên tác tỳ bà hành"
Cảm ngã thử ngôn lương cử lập
Khước tọa xúc huyền huyền chuyển cấp
Thê thê bất tự hướng tiên thanh
Mãn tọa trùng văn giai yếm khắp
Tọa trung khắp hạ thùy tối đa?
Giang châu tư mã thanh sam thấp!

Dịch Nghĩ

Bến Tâm Dương(1) ban đêm tiễn khách
Lá phong, hoa lau hơi thu xào xạc
Chủ nhân xuống ngựa, khách ở trong thuyền
Nâng chén định uống trong cảnh không đàn, không sáo
(Nhưng) say mà không thành cuộc vui, lại buồn sắp phải từ biệt
Lúc từ biệt trăng dằm trong lòng sông mệnh mang
Chợt nghe có tiếng tỳ bà vãng vãng trên mặt nước
Chủ nhân quên về, khách không rời bến

Lần đến nơi có tiếng đàn sẽ hỏi: "ai đàn tá?"
Tiếng đàn ngừng lại, ý muốn thừa, nhưng lại tằn ngằn
Dời thuyền đến gần, mời cho được gặp mặt
Rót thêm rượu, giọng lại đèn, tiệc vui mở tiếp
Hết lời mời mọc mới chịu bước ra
Còn ôm cây tỳ bà che khuất nửa mặt
Vận trục lên dây, dạo qua đôi ba tiếng
Tuy chưa thành khúc điệu nhưng nghe đã có tình
Mỗi dây ngân lên là những lời ảm ức, mỗi tiếng thoát ra bao nhiêu tình tứ
Nhường như kẻ hết nỗi bất bình trong đời mình
Nhẹ cúi đôi mày, thuận tay đều đều gảy
Nỗi niềm tâm sự, giải hết nguồn cơn
Nấn nhe, bắt khoan về rồi lại dạo
Hết khúc Nghê Thường(2) đến khúc Lục Yêu(3)
Dây to rào rạt như mưa sâm sập tới
dây nhỏ tỉ tê như kẻ lẻ niềm riêng
Rào rạt, tỉ tê, gảy xen thành nhịp
Như bao hạt châu lớn nhỏ rắc xuống mâm ngọc
Ca oanh trơn giọng, líu lo trong hoa
Nhịp suối ngập ngừng, nước dội xuống thác
Suối bỗng rét đọng lại, dây đàn ngừng bật
Dây ngừng bật, tiếng tạm im
Lại hiện ra vẻ sầu hận thâm kín khác
Lúc này lặng lẽ lại tình tứ hơn lúc có tiếng đàn
Bỗng như bình bạc vỡ tan, nước tuôn tung tóe
Đoàn thiết kỵ xung đột, gươm đao đang găm
Khúc vừa xong, giữa mặt đàn, phẩy một nhát mạnh
Cả bốn dây như một tiếng xé lụa vang lên
Thuyền mảng đông tây, im lặng phăng phất
Chỉ thấy vàng trắng thu trắng xóa giữa dòng sông
Lặng lẽ gài chiếc que gảy vào dây đàn
Xốc áo khép nép đứng dậy
Kể lể: " Em vốn là người kinh thành
Nhà ở dưới làng Hà Mô
Mười ba tuổi đã học thạo ngón tỳ bà
Tên đứng vào hàng nhất trong phường hát
Sau mỗi khúc đàn, thường bọn thiện tài phải phục
Trang điểm xong từng bị ả Thu phát ghen
Bọn thiếu niên ở Ngũ Lăng tranh nhau tặng thưởng
Một khúc đàn, điểm không xuể những tấm lụa đào
Vành lược bạc, cành hoa vàng gây tan nhịp gõ
Bức quần rượu hồng, hoen ố những vết rượu rơi
Cuộc truy hoan qua năm này sang năm khác
Trắng thu trong, gió xuân mát, thờ ơ trôi qua
Bỗng đưa em trai phải tòng quân, di lại chết
Sớm lại, chiều qua, nhan sắc kém sút
Trước cửa vắng tanh, xe ngựa thừa
Trở về già gá nghĩa cùng một người lái buôn
Người lái buôn chỉ tham lợi, coi thường biệt ly
Bỏ đi Phù Lương buôn chè từ tháng trước
Từ đây, một mình với chiếc thuyền không
Trắng rọi quanh thuyền, nước sông lạnh ngắt

Đêm khuya bỗng mơ lại cuộc đời lúc tuổi xuân
Lệ hồng trong mơ ngồn ngang trên má phấn "
Ta nghe tiếng tỳ bà đã ngậm ngùi thay
Lại nghe câu chuyện càng thêm nước nở:
" Cùng là khách lưu lạc nơi chân trời
Gặp nhau đây, cừ gì phải là quen biết sẵn?
Ta từ năm ngoái từ già kinh đô(4)
Bị giáng trích ốm nằm ở thành Tầm Dương
Tầm Dương là nơi hẻo lánh, làm gì có âm nhạc
Suốt năm không hề được nghe tiếng sáo, tiếng đàn
Nhà lại ở gần sông Bồn, nơi ẩm ướt
Lau úm, trúc gầy mọc quanh nhà
Ở đây nghe thấy gì lúa sớm tối?
Quyên kêu khắc khoải, vượn hót nỉ non
Trước những cánh sông xuân hoa sớm, đêm thu trăng tròn
Thường thường chỉ một mình dốc chén
Há phải không có tiếng hát núi, tiếng sáo đồng
Khôn nổi lú lo, lú lờng, nghe thêm khó chịu
Đêm nay mới được nghe tiếng tỳ bà của nàng
Chẳng khác được nghe nhạc tiên, tai bỗng khoan khoái
Hãy vui lòng ngồi lại đàn chơi khúc nữa
Ta sẽ vì nàng chuyển thành một thiên Tỳ Bà Hành!
Cảm lời ta nàng tần ngần đứng lặng
Rồi ngồi xuống lên dây, tiếng dây nhộn nhịp
Rầu rầu khác hẳn tiếng đàn vừa qua
Khiến cả đám tiệc đều bùng mặc khóc
Trong đó ai khóc nhiều hơn?
Quan Tư mã Giang Châu vạt áo xanh ướt đầm

Chú thích:

- (1)Tầm Dương: Khúc sông Trường Giang chảy qua tỉnh Giang Tây, thị trấn Cửu Giang
- (2)Nghê Thường: tức là khúc "Nghê thường vũ y"
- (3)Lục Yêu: tên một khúc nhạc
- (4)Tháng mười năm Nguyên Hòa thứ 10(815) Bạch Cư Dị bị đày ra làm tư mã ở Giang Châu

Dịch Thơ

Lời tựa

Năm Nguyên Hoà thứ 10, ta về giữ chức Tư Mã ở quận Cửu Giang. Qua mùa thu năm sau, đêm ra tiễn khách bên bến sông Bồn, chợt nghe thuyền ai có tiếng đàn Tỳ bà vọng lại. Nghe trong tiếng đàn thánh thót, âm vang điệu nhạc ở kinh đô. Bèn hỏi gốc gác. Người đàn bà trả lời rằng " Tôi vốn là con hát, quê ở Trường An, học đàn Tỳ Bà với hai danh sư Mục và Tào. Nay tuổi đã cao, nhan sắc tàn tạ, lấy chồng làm con buôn(thường theo thuyền buôn đi đây đi đó)". Nghe vậy, cho dọn rượu ra đãi, xin nàng đàn lại cho nghe. Đàn xong cảm xúc vô vàn, nàng bèn kể lại cuộc đời mình từ lúc còn trẻ, vui sướng, cho tới lúc lưu lạc giang hồ khổ nhọc. Ta về đây làm quan đã được hai năm thanh thản yên ổn. Hôm nay nghe nàng này nói chuyện, cảm thương cho số phận lưu đây! Bèn làm một bài thơ dài tặng nàng ta, gồm 616 lời, gọi là Tỳ Bà Hành.

Tỳ bà hành

Bến Tầm Dương canh khuya đưa khách
Quạnh hơi thu, lau lách đều hiu
Người xuống ngựa, khách dừng chèo
Chén quỳnh mong cạn, nhớ chiều trúc ty

Say những luống ngại khi chia rẽ
Nước mênh mông đượm vẻ gương trong
Đàn ai nghe vắng bên sông
Chủ khuây khỏa lại, khách dùng dằng xuôi

Tìm tiếng sẽ hỏi ai đàn tá ?
Dừng dây tơ nắn nà làm thỉnh
Đời thuyền ghé lại thăm tình
Chong đèn, thêm rượu, còn dành tiệc vui

Mời mọc mãi, thấy người bờ ngõ
Tay ôm đàn che nửa mặt hoa
Vận đàn mấy tiếng dạo qua
Dấu chưa nên khúc tình đã thoáng hay

Nghe náo ruột mấy dây buồn bức
Dường than niềm tâm tức bấy lâu
Mây chau tay gảy khúc sầu
Giải bày hết nỗi trước sau muôn vàn

Ngón buông, bắt khoan khoan diu dặt
Trước Nghê Thường, sau thoát Lục Yêu
Dây to nhường đồ mưa rào
Nỉ non dây nhỏ khác nào chuyện riêng

Tiếng cao thấp lựa chen làn gảy
Mâm ngọc đâu bỗng nảy hạt châu
Trong hoa oanh riu rít nhau
Nước tuôn róc rách chảy mau xuống ghềnh

Nước suối lạnh, dây mảnh ngừng dứt
Ngừng dứt nên phút bật tiếng tơ
Ôm sầu, mang giận ngẩn ngơ
Tiếng tơ lặng ngắt bây giờ càng hay

Bình bạc vỡ tuôn đầy dòng nước
Ngựa sắt giong, xô xát tiếng đao
Cung đàn trọn khúc thanh tao
Tiếng buông xé lụa, lụa vào bốn dây

Thuyền mây lá đông tây lặng ngắt
Một vàng trắng trong vắt lòng sông
Ngậm ngùi đàn bát xếp xong
Áo xiêm khép nép hầu mong giải lời

Rằng "xưa vốn là người kẻ chợ
Còn Hà Mô trú ở lân la

Học đàn từ thuở mười ba
Giáo phường đệ nhất sổ đà chép tên

Gã Thiện tài sợ phen dừng khúc
Ả Thu nương ghen lúc điếm tô
Ngũ Lãng chàng trẻ ganh đua
Biết bao the thắm chuốc mua tiếng đàn

Vành lược bạc gãy tan nhịp gõ
Bức quần hồng hoen ố rượu oi
Năm năm lần lửa vui cười
Mái trắng hoa chẳng đoái hoài xuân thu

Buồn em trảy lại lo di thác
Sầu hôm mai đổi khác hình dung
Cửa ngoài xe ngựa vắng không
Thân già mới kết duyên cùng khách thương

Khách trọng lợi, khinh đường ly cách
Mãi buồn chề sớm tẻch nguồn khơi
Thuyền không, đậu bến mặc ai
Quanh thuyền trắng giải, nước trôi lạnh lùng

Đêm khuya, sức nhớ vòng tuổi trẻ
Chợt mơ màng dòng lệ đỏ hoen
Nghe đàn ta đã chạnh buồn
Lại rầu nghe nổi nỉ non mấy lời

Cùng một lứa bên trời lận đận
Gặp gỡ nhau lọ sẵn quen nhau
Từ xa Kinh nguyệt bấy lâu
Tầm dương đất trích gói sầu hôm mai

Chốn cùng tịch lấy ai vui thích
Tai chẳng nghe đàn địch cả năm
Sông Bồn gần chốn cát lằm
Lau vàng, trúc vỡ, âm thầm quanh hiên

Tiếng chi đó nghe liền sớm tối
Cuốc kêu sầu, vượn hót véo von
Hoa xuân nở, nguyệt thu tròn
Lần lần tay chuốc chén son ngập ngừng

Há chẳng có ca rừng, địch nội ?
Giọng líu lo, buồn nổi khó nghe
Tỳ bà nghe dạo canh khuya
Đường như tiên nhạc gần kề bên tai

Hãy ngồi lại gảy chơi khúc nữa
Sẽ vì nàng soạn sửa bài ca "
Đứng lâu đường cảm lời ta
Lại ngồi lựa phím đàn đà kíp dây

Nghe nảo ruột khác tay đàn trước
Khắp tiệc hoa suýt mướt lệ rơi
Lệ ai chan chứa hơn người ?
Giang Châu tư mã đượm mùi áo xanh

Bản Dịch: Phan Huy Vịnh